

**This is an electronic reprint of the original article.
This reprint *may differ* from the original in pagination and typographic detail.**

Author(s): Laihonen, Petteri

Title: A finn nyelv korpusztervezése, korpuszpolitikája

Year: 2010

Version:

Please cite the original version:

Laihonen, P. (2010). A finn nyelv korpusztervezése, korpuszpolitikája. Magyar nyelvjárások, 48(1), 169-190. <http://mnytud.arts.klte.hu/mnyj/48/12laihonen.pdf>

All material supplied via JYX is protected by copyright and other intellectual property rights, and duplication or sale of all or part of any of the repository collections is not permitted, except that material may be duplicated by you for your research use or educational purposes in electronic or print form. You must obtain permission for any other use. Electronic or print copies may not be offered, whether for sale or otherwise to anyone who is not an authorised user.

A finn nyelv korpusztervezése, korpuszpolitikája*

1. Bevezető

Nyelvi tervezésen a nyelvhasználat befolyásolására irányuló tudatos törekvéseket értem. A nyelvpolitika valamivel tágabb fogalom, mint a nyelvtervezés. Nyelvpolitikán mindenféle, a nyelvvel, nyelvhasználattal kapcsolatos gondolkodást, vélekedést, ezekről szóló diskurzust és gyakorlati cselekvést értek, amelyek a nyelvhasználat befolyásolására alkalmasak, a hétköznapi megoldásoktól a törvényhozás szintjéig. A nyelvpolitika a nyelvtervezéssel szemben nem mindig tudatos vagy szándékos. A fenti különbségtétel ellenére a nyelvi tervezés terminust a nyelvpolitikával felváltva használom a dolgozatomban azért, hogy rámutassak: a leírt jelenségek nem mindig tudatos törekvések — bár többnyire azok —, illetve azért, hogy utaljak a különféle vitákra, diskurzusokra, amelyek a leírt eseményeket kísérték. A nyelvi tervezésnek, illetve a nyelvpolitikának három területét szokás megkülönböztetni (pl. COOPER 1989): a státustervezésre, a korpusztervezésre és a nyelvelsajátítás-tervezésre irányulót. Ebben az írásomban elméleti alapú szintézisre törekszem a finn korpuszpolitikát illetően. A korpusztervezés történeti fordulópontjai státuspolitikai fordulópontokkal függnek össze. Ahogy a finn nyelv használata újabb és újabb területekre és funkciókra terjed ki, úgy egyre többen és egyre tudatosabban kezdenek foglalkozni a finn nyelv korpuszával is (itt a korpusz a nyelv teljes leltárát, vagyis hangkészletét, szókincsét stb. jelenti, nem egy konkrét szöveggyűjteményt 'szövegkorpusz' jelentésben). Jelen dolgozatom korábbi cikkem (LAIHONEN 2009) folytatása, s mivel az elsősorban státuspolitikai kérdésekkel foglalkozott, e helyütt a státuspolitikára csak a szükséges minimális mértékben térek ki.

A finn korpusztervezés részterületeiről, egyes korszakairól jeles nyelvészek tollából magyarul is készült már több írás (pl. KÁLMÁN 1948, NYIRKOS 2005), de átfogó képet, illetve nyelvtani részletekbe menő elemzést ezekből a rövid dolgozatokból nem kaphatunk. Ráadásul új, egészen friss szempontokat kínáló finn források állnak rendelkezésre (pl. MANTILA 2010). Az újabb finn és nemzetközi (pl. MILROY 2001, GAL 2001) kutatások mintájára külön figyelmet érdemelnek a

* Az írás a 2010. december 8-án a pozsonyi Comenius Egyetemen tartott előadás bővített, átdolgozott változata. Köszönöm Lanstýák Istvánnak, hogy a téma fontosságára felhívta a figyelmet.

korpuszpolitikával kapcsolatos nyelvideológiák. A nyelvideológiák kulturális elképzelések, előfeltevések, amelyek a nyelvről szólnak — a nyelv természetéről, szerkezetéről és használatáról —, illetve a társadalom és a nyelv kapcsolatairól (lásd LAIHONEN 2011). Jelen írásomban igyekszem bemutatni a finn korpuszpolitikával kapcsolatos, különböző korokban megjelenő ideológiákat és ezek gyakorlati vetületeit is.

A korpusztervezés területei COOPER (1989: 125) alapján a következők: 1. a helyesírás kialakítása, 2. standardizáció, 3. modernizáció és 4. kiigazítás.

1. Az írásrendszer, a helyesírás, az ortográfia kialakítása gyakran a korpusztervezés első lépése. Ilyen értelemben a korpusztervezés elsősorban az írott nyelvvel foglalkozik, habár — mivel általában egy adott beszélt nyelvváltozat rögzítésére törekszik, amely ezáltal is presztízsváltozattá válik — visszahat a beszélt nyelvre is. Azonkívül, ha a helyesírás a beszélt nyelvben nem található formákat rögzíti — ahogyan ezt a finn esetében látni fogjuk —, az írott nyelvváltozathoz átterjedhetnek hangok és formák a beszélt nyelvre is.

2. A nyelvi standardizáció a nyelvi variabilitás, a változatosság visszaszorítását, csökkentését tűzi ki célként (MILROY 2001: 531), azaz általában a nyelvjárássok vagy nyelvváltozatok közötti válogatást jelenti. A kérdés többnyire az, hogy melyik területről (nyelvjárásból), illetve melyik nyelvváltozathoz (pl. „népnyelv” vagy „értelmiségiek nyelve”) válogassák az írott nyelvbe emelendő nyelvi formákat, vagy esetleg a teljesen új, kitalált, netán a beszélt nyelvben ritkán használt nyelvtani formákat rögzítsék-e. Az ilyen döntéseket gyakran a nyelvtanok, szótárak rögzítik, kodifikálják (kodifikált standard).

3. Amikor egy nyelv státuszában történik változás, vagyis újabb területeken kezdik használni az adott nyelvet, a nyelv korpuszát is bővíteni, kiegészíteni, azaz modernizálni kell. Ilyenkor jellegzetesen, de nem kizárólag a szókincsét gyarapítják újabb szemantikai területeken. A szókincs bővítését vagy belső keletkezésű szavakkal (például jelentésbővítéssel), vagy kölcsönelemekkel lehet elérni. A tudatos kiválasztást gyakran nyelvideológiák, mint például a purizmus (a belső keletkezésű szavak preferálása) vezérlik.

4. A kiigazítás olyan korpusztervezés, amely az előző pontokban található megoldások felülbírálására irányul, például helyesírási reform, meghonosodott kifejezések újakkal való helyettesítése vagy nyelvtani szerkezetek újraértékelése által. A kiigazításoknak nem az a célja, hogy új írásrendszer jöjjön létre, vagy új szavak, nyelvtani szerkezetek kerüljenek be a nyelvbe. Sőt arra sem irányul, hogy a nyelv új funkciókban váljon használatossá; ehelyett az a célja, hogy a nyelvet a már meglévő funkcióban, de új formában lehessen használni (COOPER 1989: 154).

A mai finnek nyelvváltozatokhoz való viszonyát, a mai finn köznyelvváltozatokat, illetve a mai finn korpuszpolitika elveit és gyakorlatát történelmi folyamatok, előzmények ismerete nélkül lehetetlen megérteni. Például a finnt idegen

nyelvként tanulók csupán a mai nyelvállapot megismerése után azt a téves következtetést hajlamosak levonni, hogy azért különbözik a mai beszélt finn nyelv nagymértékben az írott nyelvtől, mert a beszélt nyelv eltávolodott tőle, noha itt inkább fordított folyamatnak lehetünk tanúi. Más szóval, a finn korpusztervezés kb. 500 éves története bőven kínál tanulságokat és viszonyítási pontokat a mai kérdések értelmezésére.

2. A finn korpuszpolitika kezdetei: Mikael Agricola

A középkorból nem maradt fenn jelentős írásos finn nyelvemlék. A finn nyelvet nyomtatott, ma is tanulmányozható formában a reformáció korában kezdték használni. Az első státusbeli változást a finn nyelv számára a nemzeti nyelveken történő hitterjesztés jelentette. A finn bibliafordító Mikael Agricola (1510?–1557) tevékenysége a helyesírás, a standardizáció, illetőleg a modernizáció területén egyaránt jelentős volt.

LAURI HAKULINEN szerint a finn hangtan alapelve a megerőltetést igénylő hangok elkerülése (1968: 17). A közgondolkodás szerint a mai finn nyelvben egy-egy betű mindig ugyanazt a hangot jelöli, vagyis úgy írunk, ahogyan beszélünk. Ez nagyjából ma is igaz (lásd MATICSÁK–TARVAINEN 2010: 10), legalábbis például az angolal összehasonlítva. A helyesírást illetően ez a helyzet azonban hosszú történeti folyamat eredménye. A finn írott nyelv megeremtője, Agricola nem is törekedett erre, egyrészt azért, mert idegen nyelvű, indoeurópai minták alapján alakította ki a helyesírási gyakorlatát (HÄKKINEN 2007: 66). Így Agricola a finn eredetű kifejezések lejegyzéséhez latin, német, svéd és görög mintára a *b*, *c*, *f*, *q*, *w*, *x*, *z* betűket is használta, amelyek a mai helyesírásban már csak idegen szavakban fordulnak elő (HÄKKINEN 1994: 171). Agricolánál a hangok jelölése még ingadozó volt, az *e* jelölte például az [e] és az [ä] hangot is, a *k*, *q* és *c* betűk pedig egyaránt a [k] hangot jelölték. Agricola az írott alakokat is variálja, például a *maailma* 'világ' szót néha rövid *a*-val *mailma* alakban írja, néha pedig hosszú *a*-val: *maailma* (HÄKKINEN 2007: 67). HÄKKINEN szerint ez is azt mutatja, hogy akkoriban a nyelvi variabilitás ugyanúgy hozzátartozott az írott nyelvhez, mint a beszélthez (a mai finn nyelvváltozatokban is megvan a két változat, a standardizáció miatt a *mailma* azonban már stigmatizált az írott nyelv normatív változatában). Agricola helyesírása abban különbözik a maitól, hogy nem volt következetes, néhány hang jelölésénél ingadozott (különösen a hosszú és a rövid hangok lejegyzése során), és természetesen régebbi nyelvállapotot tükrözött.

Az akkori főváros, Turku Délnyugat-Finnországban van, Agricola Délkelet-Finnországban, Viipuriban nőtt föl. Munkái javarészt a délnyugati nyelvjárások jegyeit hordozzák, ahogy maga Agricola is megjegyzi az Újtestamentum előszavában (Agricola [1543]: [A-II-018-[UT-e)], de található benne olyan elemek is, amelyek egyáltalán nem ismertek a délnyugati nyelvjárásokban. Néha ugyanazt

a kifejezést váltakozva különböző nyelvjárási alakokban is használja (HÄKKINEN 2007: 62).

Agricola írott finn szövegei elsősorban fordítások voltak; HÄKKINEN szerint számára minél pontosabb, szó szerinti fordításra törekedett, vagyis fontosabb volt az eredetivel való megegyezés, mint a célnyelvi meghonosítás (2007: 62). Ideológiák nyelvére fordítva ez pedig azt jelenti, hogy „a nyelvi purizmus kora jóval később következik be” (uo.). Agricolánál a pontos, szó szerinti fordításra való törekvés abban is megmutatkozik, hogy a forrásnyelv mintájára olyan nyelvtani formákat is használt, amelyek ismeretlenek voltak a népnyelvben (bár talán a korábbi egyházi nyelvhasználatban lehetett szerepük). Például idegen szórendet: *Pater noster — Isä meidän* (ma is!), sok igekötős igét (JUSSILA 1988 alapján 250-at), illetve főnévi igenevek passzív alakjait vagy névelőket (*Se Wsi Testamenti*, 'Az Új Testamentum'), amelyek teljesen eltűntek a mai nyelvből. Arra is idéz példát HÄKKINEN, hogy a latin accusativusi rag (-m) áttevődött az idegen szó finn (máig használatos) formájára: *mirhami* (2007: 89).

Agricola írásaiban a finn szókincs központi elemeit használta: a száz leggyakoribb mai szó közül csak három nem szerepel nála (JUSSILA 1988: 223). Mivel sok szó első előfordulása Agricolához köthető, ezért nem mindig lehet tudni, hogy melyik az, amit ő alkotott, és melyik volt már széleskörűen használatos ezt megelőzően is. Mégis világos, hogy például a Biblia sok olyan szócsoportot is tartalmaz, amelyek nem szerepelhettek az akkori népnyelvben. Így Agricolának új szavakat kellett alkotnia olyan jelenségek elnevezésére, mint például a déli-gyümölcsök, Finnországban nem ismert állatok vagy ótestamentumi hangszerek (lásd HÄKKINEN 2010). Agricolánál találhatóak mind belső keletkezésű elemek (képzők, meglevő népnyelvi szavak használata, pl. *kantele*, *jalopeura* „nemes + őz” = 'oroszlán'), mind idegenből, különösen a svédből való átvételek (pl. *förbannata* 'átkozni', a mai finnben: *kirota*), és vannak olyan, forrásnyelvben maradt fogalmak is, például ősi, a zsoltárokhoz használt kísérőhangszerek megnevezései: *githit*, *mahelat* és *alamot*, amelyek jelentését a mai napig alig sikerült tisztázni (HÄKKINEN 2010).

3. A „bibliai” finn (1810-ig)

Agricola nem tudta lefordítani az egész bibliát, a teljes finn nyelvű biblia csak 1642-ben jelent meg. Ez a munka kb. 200 évig meghatározó volt a finn írott nyelv vonatkozásában (az utolsó változata Lizelius szerkesztése 1776-ban). Az 1642-es fordítógárda Agricolához képest néhány változtatást vitt véghez. A helyesírásban törekedtek arra, hogy az egymáshoz közeli hangokat következetesebben különböztessék meg, például az *i-j*, *u-v*, *e-ä* jelölése közel áll már a mai finn nyelvhez is (HÄKKINEN 1994: 177). 1776-ig tartott viszont, hogy a hosszú [i:] hangot *ij* jelölte *ii* helyett, vagy az idegen hangokat (*b*, *d*, *g*) a finnes kiejtést követve bizonyos hangkapcsolatokban következetesen *p*, *t*, *k* betűkkel jelölték.

LAURI HAKULINEN szerint a teljes fordításban valamelyest már megjelent a purizmus eszménye, vagyis a forrásnyelvből eredő idegen átvételeket helyettesítették, ugyanakkor új kifejezéseket nem alkottak (1967: 346, vö. HÄKKINEN 1994: 495–497). Az alábbi példák a 1642-es biblia és az Agricola munkája közötti szókincskülönbségeket mutatják (HAKULINEN 1967: 347 alapján):

Agricola	1642-es biblia	a szó jelentése magyarul
<i>tasku</i>	<i>laukku</i>	táska
<i>piili</i>	<i>nuoli</i>	nyíl
<i>räntty</i>	<i>vero</i>	adó
<i>planttu</i>	<i>vesa</i>	csemete
<i>balsami</i>	<i>voide</i>	kenőcs
<i>trumpu</i>	<i>vaskitorvi</i>	trombita

Az elvégzett lexikai kiigazítások leginkább arra engednek következtetni, hogy a kérdéses szavakról kiderült: nem voltak használatosak az egész finn nyelvterületen, illetve hogy a népnyelvben létezett egy szélesebb körben elterjedt kifejezés is. Vagyis nem arról lehet szó, hogy csupán az idegen eredet vagy idegen hangzás miatt cserélték ki őket, ami egyértelműen purista ideológiára vallana. Végül érdemes megjegyezni, hogy a mai köznyelvben is használatos a *balsami* (*palsami*) szó, illetve a beszélt nyelvben a *planttu* (lásd Kielitoimiston sanakirja 2.0.).

A népnyelvből hiányzó igekötős igéket sem mindig vették át Agricolától a bibliafordítók. Az alábbi példák az igekötők eltűnését mutatják az 1642-es Bibliában (HAKULINEN 1967: 347 alapján):

Agricola	1642-es biblia	a szó jelentése magyarul
<i>ylöshyödä</i> 'fel + üt'	<i>avata</i>	nyit
<i>ylenantaa</i> 'fel + ad'	<i>hyljäätä</i>	elhagy
<i>edeskäydä</i> 'előre + jut'	<i>menestyä</i>	boldogul
<i>päällepanna</i> 'rá + tesz'	<i>määrätä</i>	rendelkezik, kötelez
<i>ylöspitää</i> 'föl + tart'	<i>tukea</i>	támaszt
<i>ylitsekäymäri</i> '(törvény) felett + jár'	<i>väärintekijä</i>	gonosztevő

Ahogy LAURI HAKULINEN megjegyzi, ezek az agricolai szóalkotások, az igekötős igék nem tudtak meghonosodni a finn nyelvben. Szerinte „ez hozzájárult ahhoz, hogy a finn szókincs szerkezete egyéni, az összes egyéb európai kultúrnyelvtől eltérő jelleget öltön” (1967: 348). Például az *avata* ige az 1642-es fordítástól kezdve nem tesz különbséget a fiók *kinyitása* vagy a láda *felnyitása* között (a magyar igekötős igék finn fordítási lehetőségeihez lásd PUSZTAY 1993). Agricola ilyen alkotásai közül csupán néhány él a mai finnben, például *ristiinnaulita* 'keresztre feszíteni', *myötä- ja vastoinkäymisissä* 'jó és balsorsban'. Agri-

colán kívül is voltak (és lesznek), akik igyekeztek igekötős igékkel gazdagítani a finn nyelvet. A mai finnben főleg a hivatali és jogi nyelvben születnek igekötős igék: pl. *aikaansaada* 'elérni', *julkipanna* 'kihirdetni', *hyväksilukea* 'jóváírni' (HÄKKINEN 1994: 415–417). HÄKKINEN szerint Agricola igekötős igéi latin és görög mintára születtek. A 19. századtól a hivatali nyelvbe pedig svéd tükörfordításként kerültek igekötős szerkezetek (1994: 488–490). Az új bibliában nem szerepeltek a névelők sem, ahogy a címe is elárulja: *Biblia* (vö. Agricola: *Se Wsi Testamenti*).

A svéd korszakban (1809-ig) a finn nyelvet írásban jóformán csak az egyház használta, a finn nyelv írott változatának mintájául mindig ez szolgált. A bibliafordítók és szerkesztők törekedtek arra, hogy minél szélesebb körben ismert kifejezéseket, vagyis nemcsak egy-egy nyelvjárásban előfordulókat használjanak. Néhányan igyekeztek minél közelebb hozni a bibliát a népnyelvhez, „finnesebb” nyelvtant és szókinccset használni. Viszont volt olyan szerkesztő is (Florinus), aki visszahozta Agricola idegen mintára használt névelőit és igekötős igéit stb., mivel ezt emelkedettebbnek, kevésbé hétköznapiak érezhette (HÄKKINEN 1994: 497–498). Florinus fontosabbnak tartotta továbbá az eredeti szöveg kifejezéseire való ragaszkodást és a szó szerinti fordítást, mint a célnyelvi honosítást (KIURU 1993: 58). KIURU szerint a későbbi fordítások is inkább Florinus és Agricola változatához kötődnek, mintsem a „népnyelvi” 1642-es bibliához (1993: 66).

4. A finn nyelv nemzeti nyelvvé válása, a nyelvújítás (1810–1880)

1809-ben Finnországot a napóleoni háborúk következtében Oroszországhoz csatolták, és Finnország autonóm nagyhercegség lett. Hatalmának megszilárdítása szempontjából az orosz birodalom érdeke az volt, hogy a finnek eltávolodjanak Svédországtól. Ugyanebből a célból a kultúra területén is támogatták a finn nyelv használatának terjesztését és a finnek öntudatra ébredését, olyan helyzetben, amikor a teljes finn értelmiség, a városok polgársága, a hivatalnoki és nemesi réteg svéd anyanyelvű. A finn nyelv státuszának megváltoztatásához ekkoriban az európai eszmetörténeti kontextus is kedvezett. A kis, fiatal népek és kultúrák életéről szóló eszméket német filozófusok, Herder, Hegel és mások terjesztették. A finnek nemzeti filozófusa, J. V. Snellman (1806–1881) hangsúlyozta azt a tézist, hogy a gondolkodás nyelvfüggő. Szerinte Finnország finn nyelvű többségének az életminősége alacsony marad, és gondolkodásának határai is beszűkülnek, ha nincs finn nyelvű irodalom és emelkedett finn társadalmi, kulturális nyelvhasználat (PULKKINEN 1999: 128). A 19. századi Európában a nyelvi alapú nemzetfogalom együtt terjedt el a nyelvhelyesség és a purizmus gondolatával is. Ahhoz, hogy egységes finn népről lehessen beszélni, először létre kellett hozni az egységes, mindenki által ismert finn nyelvet. A korpusztervezési feladatok adottak voltak: az írott nyelvet egységesíteni kellett, megtisztítani az idegen hatásoktól és modernizálni az újabb területeken (iskola, irodalom, mé-

dia, adminisztráció, szakmák, tudományok területén) történő használat céljából. A nyelvújítás döntései és eredményei nagy befolyással voltak a finn nyelvre, és a mai napig ezek adják az írott standard alapját.

A finn nyelv és kultúra „ébredését” szolgálta a népköltészet, a Kalevala kiadása (1835). A korpusztervezés számára a Kalevala anyagot kínált az eredeti, népnyelvi kifejezések dokumentálásában. A Kalevala a „romlatlan”, „életerős”, keleti nyelvjárásokat képviselte, amelyektől különösen a szókinccs fejlesztésében reméltek segítséget. A Kalevala a nemzeti romantika jegyében született — Lönnrotot a néplélek kifejezésre juttatása és a finn nemzeti múlt keresése vezérelte —, így a 19. századi nyelvújítók is a múltban és a „romlatlan” népnyelvben keresték a finn írott nyelv alapjait.

4.1. Standardizáció: a nyelvjárások harca

Az egységes nyelv összekovácsolásához tartozott a normatív nyelvváltozat kiválasztása. A korábbi írott nyelv alapja nagyjából a délnyugati nyelvjárás volt. A tengerparti nyelvjárásokban viszont jellegzetesen sok kölcsönzó volt a svéd és a német nyelvből, amelyek nehezen voltak érthetők a keleti országrészben lakóknak. Sem a standardizáció szükségességéről, sem az alapelveiről nem alakult ki egységes vélemény. Volt olyan nézet is, hogy az egységesítés egyáltalán nem szükséges, mindenki úgy írjon, ahogyan beszél (HÄKKINEN 1994: 499). A legismertebb „anarchista” Gottlund (1796–1875) volt, aki sokáig negatív hősként szerepelt a finn írott nyelv történetéről szóló munkákban (lásd pl. HAKULINEN 1967: 357–358).

A standardizációt szorgalmazóknál három alapideológiát szokás említeni (KSK. 184–185): 1. grammatikai, 2. népnyelvi és 3. a szókinccsel kapcsolatosan: purista. Grammatikai ideológián az értendő, hogy a nyelvnek van saját, általánosan időtlen logikája, amelyet csak a nyelvészek tudnak leírni. Ez az ideológia a gyakorlatban a „tökéletes” és a szabályszerű formák preferálásában mutatkozott meg, a támogatói között volt például idősebb korában a Kalevala és a finn–svéd nagyszótár szerkesztője, Elias Lönnrot. Lönnrot szótára a mai napig a finn lexikográfia alapköve. A későbbi szótáraktól az különbözteti meg, hogy Lönnrot nemcsak a használatban levő szavakat szótározta, hanem új, saját szóalkotásait is (HÄKKINEN 1994: 419–420). Az úgynevezett grammatikai kiindulású nézet szélsőséges változatához (amit például August Ahlqvist képviselt) tartozott az is, hogy minél régebbi egy adott forma, annál jobb, vagyis a nyelv az idők folyamán alapvetően nem fejlődik, hanem romlik (KSK. 184). A grammatikai nézet riválisa a népnyelvi eszme volt. A 19. század elején uralkodó nézet szerint a nyelvi normának a népnyelven, a mindennapi nyelvhasználaton kell alapulnia (uo.).

A népnyelvi nézet a kezdeti sikerek ellenére alul maradt a *d* körüli csatában (KSK. 184): A *d* mint a *t* zöngés párja a fokváltakozásban nem létezett a nyelvjárások nagy többségében, mégis — a régebbi írott szövegek, esetleg indoeurópai nyelvek ortográfiájának mintájára — használták a *d* betűt. Ennek a nyelvtör-

téneti magyarázata az, hogy korábban egy dentális spiráns hangot [ð] *d* vagy *dh*-val jelöltek a bibliafordítók, viszont ez a hang a 19. században már csak igen szűk nyelvjárási területen fordult elő (HÄKKINEN 1994: 165–166). Először úgy gondolták, hogy az írott nyelvből is ki lehet hagyni a *d* betűt, ahogy ez végleg megtörtént az *x* és a *z* betűkkel. Később mégis visszahozták a *d*-t ahelyett, hogy a nyelvjárásokban széles körűen (ma is) megtalálható [r]-t, [l]-t vagy mássalhangzó-kiesést jelölték volna, pl. *meidän* vs. *meirän*, *meilän*, *meiän* 'miénk' stb. (HÄKKINEN 1994: 166). Hasonló megoldás született a *-ts*- kérdésében is (ennek a nyelvtörténeti magyarázatára lásd HÄKKINEN 1994: 167–169). Ez a hangkapcsolat csak a délkeleti nyelvjárásokban volt általános. A standardizáció korában (és ma is) a nyelvjárási alakok *tt*, *ht*, *ss* alakban hangzottak, például az 'erdő' jelentésű *metsä* vs. *mettä*, *mehtä*, *messä* szóban. Mind a két kérdésben a szabályszerűség kedvéért egy ritka vagy nem létező változat lett az írott nyelvi norma része.

Néhány egyéb megoldást is érdemes említeni. Egy későbbi kritikát (PAUNONEN 1993) kiváltó döntés volt az idegen nyelvek mintájára az emberi [+human] — nem emberi [–human] kategória bevezetése a névmásoknál. A mai napig nincs népnyelvi vagy beszélt nyelvi alapja megkülönböztetni harmadik személyben az embert (*hän/he*) más referensektől (*se/ne*). A korábbi írott nyelvi gyakorlat sem tükrözte ezt (HÄKKINEN 1994: 372–373). Ezek jellegzetesen olyan, a mai napig ható mesterséges döntések voltak, amelyek miatt az írott nyelv eltávolodott a népnyelvtől és a mai beszélt nyelvtől is. Ezek mögött érthetően a rendszerszerűsége, szabályszerűsége való törekvés húzódott meg, vagyis a grammatikai ideológia. Az ideológia későbbi fő képviselője, LAURI HAKULINEN így írt a grammatikai irányzat 19. századi eredményeiről: „A nyelvtaníróink tudatos mérlegelés alapján olyan irányba terelték köznyelvünk hangrendszerét, amelyben a nyelv érthetősége nagyobb, például a káros homonimák csökkentésével; mesterségesen visszaállítottak a hangtörténeti fejlődés által a nyelvjárásokból eltűnt rag-, jel- és képzőelemeket, és így következetesebbek lettek a köznyelv számára fontos kategóriajelzők, kiválasztották a nyelvjárásokból a célszerű és hasznos morfoszintaktikai szerkezeteket; sokat dolgoztak azért, hogy távol tartsák a köznyelvtől a nyelvjárások zavaros logikájú mondattani szerkezeit...” (1957 [1938]: 83).

A nyelvjárások harca végül úgy végződött, hogy az írott nyelv nyelvtanilag jórészt megmaradt a régi délnyugati nyelvjárások mintája mellett, a szókincs bővítése viszont a keleti nyelvjárásokon keresztül történt. A nyugati nyelvjárásokból vették például a többes számú személyes névmásokat (*me*, *te*, *he*, vö. keleti *myö*, *työ*, *hyö*). A többes birtokos jelet *e*-s formában (*leipämme*, vö. keleti *leipämmä* 'kenyerünk'). A keleti nyelvjárásokból a diftongusokat *uo*, *ie*, *yö* formában: *nuori* 'fiatal', *työmies* 'munkásember', vö. nyugati *nuari*, *tyämiäs* vették át, illetve megőrizték azt, hogy a régebbi kölcsönszavak elején csak egy mássalhangzó van: *lasi* 'pohár', *renki* 'szolga', vö. nyugati *klasi*, *trenki* (LEHIKONEN–KIURU 1998: 159–161).

A szókincs területén bizonyos meglévő fogalmakat máshogy neveztek — egyszerűsítve — keleten, és máshogy nyugaton. A „közös” nyelvbe néha csak az egyik szó került be, néha mindkettő. A nyugati nyelvjárásokból standardizáltak IKOLA alapján például a *puhua* ’beszélni’ (keleten: *haastaa*), *kutoa* ’varrni’ (k. *neuloa*), *vadelma* ’málna’ (k. *vattu*) szavak. A keleti nyelvjárásokból valók viszont például az *ilta* ’este’ (ny. *ehtoo*), *serkku* ’unokatestvér’ (ny. *orpana*), *vehnä* ’búza’ (ny. *nisä*). A standardizáció nem ment végbe a következő szavakban: (nyugati ~ keleti) *kehto* ~ *kätkyt* ’bölcso’, *liina* ~ *huivi* ’kendő’, *takki* ~ *nuttu* ’kabát’, *vihta* ~ *vasta* ’szaunavirgács’. Némelyik szinonima esetében jelentéskülönülés történt a köznyelvben, például *tyhmä* (ny.) ’buta’ ~ *tuhma* (k.) ’rossz, rendetlen’. Az itt vázolt szókincsbeli standardizációról adott kép csupán vázlatos és néhány esetben igen viszonylagos. Megemlítendő emellett, hogy az írók nem törekedtek ennek követésére, olyannyira nem, hogy pusztán a szóhasználat alapján egy-egy írónak a szűkebb páttriáját gyakran könnyű meghatározni (IKOLA 1967: 55–56).

4.2. Modernizáció: a szókincsbővítés

A korábbi szókincsbővítés mellé került a tudatos szóalkotás. Általános nézet volt, hogy az idegen szavak használata (átvétele) helyett belső keletkezésű szavakat kellene találni. Így például a *studeerata* ’tanulni’, *universiteetti* ’egyetem’, *biblioteekki* ’könyvtár’, *restaurantti* ’étterem’ szavak helyett a finn nyelvbe az *opiskella*, *yliopisto*, *kirjasto* és *ravintola* szavak kerültek (LEHIKONEN–KIURU 1994: 176). A keleti nyelvjárásokban talált szavakat gyakran új jelentésben javasolták használni: így lett például a *juna* ’vonat’, *kone* ’gép’, *tehdas* ’gyár’ szavak mai jelentése az eredeti nyelvjárási ’sor’, ’munkaeszköz’, ’munkahely’ jelentések helyett. HÄKKINEN arról is ír, hogy a nyelvjárási szavaknak gyakran több jelentésük volt, mint amennyi a normatív írott nyelvbe belekerült. A szóalkotások képzéssel és összevonással jöttek létre. Rengeteg produktív képző állt rendelkezésre; például *-e*: *aate* ’eszme’, *tiede* ’tudomány’, *esine* ’tárgy’; *-la*: *kahvila* ’kávézó’, *ravintola* ’étterem’, *kylpylä* ’fürdő’; *-utu/-yty*: *antautua* ’feladni’, *peräanttyä* ’visszavonulni’ (1994: 450).

A purizmus, vagyis a „szegényes” finn hangkészletnek megfelelő és a népnyelven alapuló szavak alkotása idegen nyelvekben már létező fogalmak esetében LAURI HAKULINEN szerint előnyös volt több szempontból is: 1. a kultúr szavak finnesített változatai szélesebb körben könnyebben érthetőek, mint az idegen szavak, így a mögöttük levő kulturális és szakmai tartalmak is szélesebb körben fognak elterjedni (1967: 359–360); 2. demokratikusabb lett a finn nyelv, mint például az indoeurópai nyelvek, amelyekben jellemzőbbek a műveltség szavak, többek között a politikával kapcsolatos kifejezések gyakran idegen átvételek (1967: 382–383); 3. a népnyelven alapuló kifejezések segítik az olvasásértést, serkentik az olvasást is (1967: 384). Tény, hogy a nyelvi modernizációval egy időben az akkoriban ritkán lakott, kevés értelmiségivel rendelkező agrárjellegű

országban gyorsan és igen széles körben terjedt el az olvasás, szilárdult meg az iskolarendszer, létesültek új könyvtárak, és vált szokássá az újságolvasás. A purizmus és a puristák elleni későbbi kritika nem a szókincsbővítés ellen szólt, hanem az ellen, hogy a már meghonosodott kifejezéseket is megbélyegezték, elsősorban az idegen eredet vádjával illeték. Vagyis amikor már kialakult a finn nyelv szókincsse, standard nyelvtana, a kiigazítás továbbra is ugyanazokon a grammatikai és purista nézeteken alapult, és ez a modernizáció helyett már erőszakos beavatkozásnak volt tekinthető (PAUNONEN 1993, KARVONEN 1993). AHLQVIST például bírálta a következő, ma már teljesen elfogadott szavakat (1871: 61–63):

A) kifejezés	magyar jelentése	B) Ahlqvist szerint helyesebb	Ahlqvist indoklásai
<i>Espanja</i>	Spanyolország	<i>Hispania</i>	A) hangtanilag nem finnes (<i>esp, nj</i>); B) régebbi
<i>salama</i>	villám	<i>ukonnuoli</i>	A) csak a fényjelenségre használható; B) a károkat okozó verésre stb. is
<i>kuten</i>	ahogy	<i>niinkuin</i>	A) csak keleten érthető; B) régebbi
<i>mieluummin</i>	inkább	<i>mieluisemmin</i>	A) csúnya; <i>mieluu</i> szótó nem létezik; a finnben a B)-ből nem keletkezhet összevonással A)

ALHQVIST a régebbi kifejezéseket mindig jobbnak tartja az újabbaknál, és a jelentéstani, alakotani változásokat is károsnak ítéli. Ez az ideológia kb. 1990-ig volt uralkodó helyzetben (pl. IKOLA 1992: 427), akkor viszont már heves kritikát váltott ki, például KARVONEN (1993) írásának már a címe is elég beszédes: „Álom egy szép tegnapról: ábránd a múltban fellelhető tiszta nyelvről”. A finnesítés elérte a személyneveket is, és ez nemcsak a finnek idegen alakú neveit érintette: így ismerkedhettek meg a finnek például *Jooseppi* Szinnyeivel, *Mauri* Jókaiival és *Paavali* Hunfalvyval (HÄKKINEN 1994: 513).

A tükörfordítások általában összetett szavak voltak, és svéd mintára születtek, például *kansakoulu*, sv. *folkskola* ’népiskola’. A finn nyelvvel foglalkozó értelmiség széles körben elterjedt foglalatossága volt a szavak finnesítése. Fontos szerepe volt ebben a 20. században kialakult finn nyelvű sajtónak is. Egy-egy gyakori kifejezésre több javaslat, kísérlet is történt. Néha a végeredmény azonban az volt, hogy visszatértek az elsődleges, idegen eredetű formára: például a *suorapuhe*, *ihanneoppi* szavak feledésbe merültek a *proosa* ’próza’ és *filosofia* ’filozófia’ szavakkal szemben (LEHIKONEN–KIURU 1998: 175). HÄKKINEN véleménye szerint általánosabb mégis, hogy például a tudományágaknak lett egy finnesített elnevezése, és mellette megmaradt a nemzetközi terminus is, pl. *kielitiiede* — *lingvistiikka* ’nyelvészet’ (1994: 511). Megjegyzi továbbá, hogy a finn hivatali nyelv java része svéd tükörfordítás, pl. *käydä rajaa* (svédül *uppgå rå*) ’határt kijelölni’, *ottaa huomioon* (sv. *ta i beaktande*) ’figyelembe venni’

(1994: 493). LAURI HAKULINEN szerint a tükörfordítások segítségével a finn nyelv szókincse gazdagodott az európai nyelvek közös kulturális örökségével, és a finn nyelv így sokkal európaibbá vált, mintsem a többi nyelvtől eltérő hangrendszere és alaktana alapján gondolni lehetne (1967: 392).

5. A nyelvtervezés helyzete a mai finn nyelv korában (1880–)

A 19. század vége felé mérvadó finn szótárak és nyelvtanok születtek, amelyek kodifikálták a nyelvújítás nyelvtani és szókincsbeli eredményeit. A finn nyelv státuszában is új korszak kezdődött, a finn nyelvű iskolarendszer kezdett megszilárdulni, és a finn nyelv számottevő hivatalos, szépirodalmi és tudományos használata is elkezdődött. A nyelvtaníró Setälä 1893-ban már azon a véleményen volt, hogy a nyelvfejlesztést ezentúl a nyelvhasználatra és a legjobb írókra lehet bízni, e téren nincs szükség például az akadémiára (HÄKKINEN 1994: 516). Az 1897-ben alapított, a mai napig meghatározó szerepű finn nyelvészeti folyóirat, a *Virittäjä* mégis a kezdetektől foglalkozott a finn nyelv korpuszalkításával (PIEHL 1996). 1927-ben a Finn Irodalmi Társaságban megalapították a Finn Nyelvi Bizottságot, amely nyelvhelyességi kérdésekben adott tanácsot. Ezt a bizottságot 1945-től kiegészítette egy nyelvi iroda is, végül 1947-ben mindkettő állami intézmény lett. Napjainkban is a Finn Nyelvtudományi Intézet (Kotimaisten kielten tutkimuskeskus, Kotus) ad otthont a két intézménynek. A nyelvi bizottság véleményt nyilvánít nyelvi kérdésekben, a nyelvi iroda pedig közönségszolgálatot tart fent, valamint a finn kéziszótárt szerkeszti. A *Virittäjä* folyóirat mellett és később helyette a *Kielikello* lett a hivatalos nyelvi iroda folyóirata. Ezekben közlik többek között a Finn Nyelvi Bizottság ajánlásait és állásfoglalásait, illetve kérdésekre válaszolnak. A 20. században a nyelvi kérdésekben véleményt nyilvánítók többsége a hivatásos nyelvészek közül került ki. A finn nyelv legtöbb professzora is köztük szerepelt, például LAURI HAKULINEN nagyon aktív volt az 1940-es években (PIEHL 1996: 497–498). HAKULINEN szerint a nyelvtervezés nem követheti a nyelvhasználatot egy adott nyelvhasználati probléma megoldásában, sokkal inkább az általános nyelvhasználat megváltoztatására kell törekednie (1957 [1938]: 79). Hangsúlyozza továbbá, hogy az értelmiségieknek kötelességük a nyelvészek alkotta nyelvhasználati szabályok elsajátítása, mivel szerinte a nagy kultúrnyelvek ismerve (példája a francia), hogy a művelt rétegek nagy mértékben követik a normatív szabályokat (i. m. 87).

5.1. A beszélt nyelv standardizációja

A beszélt nyelvet illetően az 1870-es évekig a liberális népnyelvi gondolkodás volt az uralkodó. 1864-ben viszont a finn hivatalos nyelv lett Finnországban, közben a finn nyelvű iskoláztatás is bővült, és lassan kialakult a finn anyanyelvű értelmiség is. A finn nyelvművelésben August Ahlqvist lett az első számú szak tekintély. Ő úgy vélekedett, hogy a finn nyelvű értelmiségnek a beszédben is az írott standardot kellene használnia. Így készültek például listák olyan nyelvi

elemekről, amelyeket az egyetemistáknak kerülniük kellene. Habár a finn standard soha nem lett senkinek sem az anyanyelve, ennek a követése kezdetben nem is volt nehéz az értelmiségi tanulók számára, mivel akkor az egyetemisták anyanyelve többnyire svéd volt, és a finn nyelvet az iskolában sajátították el. Később a középiskolában is kezdték megkövetelni a standard beszédet. Így a beszélt finn nyelvben erős kettőség volt körülbelül 1960-ig: a szűk értelmiség a megalkotott írott nyelvhez hasonló nyelvváltozatot beszélt, a nép viszont továbbra is a történeti folytonosságot megőrző nyelvjárásokat használta (KSK. 187–188).

A 20. században a finn beszélt nyelvnek erős társadalmi rangot, osztályt jelölő és megosztó szerepe volt. Ezt használta föl Väinö Linna *Tuntematon sotilas* (Az ismeretlen katona) című 1954-es művében. A széles szereplőgárda közül a közkatonák felismerhető nyelvjárásokat beszélnek, a tisztok pedig a normatív nyelvváltozatot. A 20. századi finn iskolai anyanyelvoktatásban sokáig üldözték a nyelvjárásokat, s az egyetemi oktatás sem foglalkozott a nyelvhasználattal vagy a finn nyelv társadalmi változataival az 1970-es évek végéig (RINTALA 1998: 61). Ahogy a finnek a falvakból a városokba költöztek, az 1960-as évektől visszaszorult a hagyományos nyelvjáráshasználat. PAUNONEN szerint azután a nyelvművelők „haragja” inkább a városi beszélt nyelvek és a szleng felé irányult, ezek hatásától óvták a finn nyelv írott és beszélt standardját (1993: 87–88). A 20. században a normatív beszélt nyelvi változatot a rádió és később a televízió is egységesen közvetítette az 1990-es évek elejéig.

5.2. A nyelvhelyességtől a nyelvművelésig

A 20. században kevés változás történt az írott norma alapjaiban. A nyelvművelés a megjelent újságok, folyóiratok, könyvek és a rádió nyelvének a kritikáját jelentette. Mivel már léteztek nyelvreírások, nyelvtanok és szótárak, ezek tételeit számon lehetett kérni a különféle megjelent szövegektől (vö. KARVONEN 1993: 92). A nyelvművelők az 1960-as évekig keresték a hibákat a megjelent kiadványokban, és orvoslásukat javasolták például a Virittájában. A javítási tanácsok általában a nyelvtanokban kodifikált nyelvi szabályszerűség megőrzésére buzdítottak (PIEHL 1996: 493). A nyelvhelyesség, vagyis az a meggyőződés volt a fő ideológia, hogy a normatív változat eredendően jobb, szebb, logikusabb, helyesebb stb., mint a nem kodifikált nyelvváltozatok. Így valamely nyelvi formát feketén-fehéren a helyes és a helytelen kategóriába lehetett besorolni. Ehhez tartozott még az is, hogy a köznyelvi, írásos nyelvváltozatot felsőbbrendűnek vélték, és a nyelv egyetlen vagy elsődleges funkciójának a gondolatközlést tartották (lásd KARVONEN 1993). Egy kutatás szerint (KSK. 189) a nyelvhelyesség kritériumai a következők voltak: 1. a nyelvtani hagyomány követése, 2. a purizmus, 3. a népnyelv, 4. a nyelvhasználat, 5. a célszerűség és 6. a meghonosodottság. A nyelvművelők szerint ez idő tájt a finn nyelv már olyan szilárd volt, hogy például a szókincsbővítést az adott szakma művelői végezték kb. az 1950-es évek-

től, a nyelvészek feladata már csak az eredmény értékelése és esetleges kiigazítása volt például a képzők rendszerszerű használata tekintetében (PIEHL 1996: 495). Ennek ellenére a nyelvművelők továbbra is próbálkoztak például szóalkotással, és néha élesen szembefordultak a nyelvhasználattal is. PAUNONEN szerint nyelvészeti szempontból különösen érthetetlen volt, hogy a 20. században a nyelvművelők miért akarták olyan sokáig kigyomlálni a finn nyelvből a svéd hatást és a grammatikai következetlenségeket (1996: 548).

A Virittájában megjelent nyelvművelő írások kezdetben szóalkotással, nyelvi recenziókkal és a normához tartozó ajánlásokkal is foglalkoztak. Végül a Kie-likello (1968–) lett az ajánlásokat közlő folyóirat, a Virittájában a nyelvi recenziók és a szóalkotás javarésze az 1960-as években megszűnt, a 1980-as évekig tulajdonképpen már csak a hibajegyzék maradt meg (PIEHL 1996: 495). 1990 körül nyelvészek egy csoportja (PAUNONEN 1993, RAHTU 1992, KARVONEN 1993 stb.) élesen kritizálta a nyelvművelői gyakorlatot. Többek között a nehezen tanulható, mesterséges formákat és a túl merev, a nyelvhasználatot figyelmen kívül hagyó normákat hozták példának. Ráadásul egy országos finn nyelvészbi-zottság 1994-ben azt ajánlotta, hogy a finn nyelvi norma alapjait részletesen újra kellene értékelni (KSK. 258, vö. PAUNONEN 1996). A fiatal nyelvészgeneráció nevében RAHTU 1992-ben megkérdőjelezte a Virittájából nyelvművelői rovat létjogosultságát. Szerinte az újabb nyelvtudományi ágakat művelőit — például a feminista nyelvészet vagy a pragmatika képviselőit — elriasztja a Virittájától a nyelvművelői írások normatív műfaja (RAHTU 1992: 117). Ezen kritikák eredményeként megszűnt a Virittájában a nyelvművelői rovat, ezzel együtt lényegében a hibák keresése, bemutatása nagyon ritka témává vált.

A Virittájában megfogalmazott nyelvművelés-kritikára MAAMIES és RÄIK-KÄLÄ (1997) azzal válaszoltak, hogy a kritika nem érinti a mai hivatalos nyelvművelést, amit a Finn Nyelvi Iroda és a Finn Nyelvi Bizottság folytat, hanem inkább a régebbi nyelvművelést és a magánvélemények megfogalmazóit. Szerintük a hivatalos nyelvművelés már lényegesen más, mint ami például az 1950-es években divatos nyelvhelyesség volt (1997: 272). A mai nyelvművelés már nem értékeli a nyelvváltozatokat, hanem a nyelvi formák funkcióit és használati összefüggéseit igyekszik megérteni (i. m. 273–274). A tevékenységüket már nem egy-egy kifejezés értékelése, megvizsgálása jellemzi, ennek helyébe a szöveg-tani vizsgálatok, a szövegértés kérdései és az olvasókhöz igazított szövegek alkotása lépett (MAAMIES–RÄIKKÄLÄ 1997: 276). Ugyanakkor egyre több változa-tosságot fogadtak el a nyelvi bizottság ajánlásaiban. Például a kollektív jelentésű névszókra való utalásban a korábbi ajánlás szerint mindig egyes számot kellett használni, 1992-ben viszont már ugyanolyan jónak találták a többes számot is (pl. *aviopari* — *se/he*: 'házaspár — amely/akik') (KSK. 193). MAAMIES és RÄIKKÄLÄ megemlítik továbbá, hogy szerintük a standard nyelvváltozat csak egy nyelvváltozat a többi között (1997: 275), vagyis ők már nem tekintik a stan-

dardot a legfontosabb vagy mintaszerű nyelvváltozatnak. A modern nyelvművelés már nem gondolja azt, hogy a nyelv elsődleges funkciója mindig a gondolatközlés, és azt sem, hogy a közérthetőség lenne minden körülmények között a legfontosabb követelmény. Az irodalom vagy akár a mai média nyelvhasználata például jellegzetesen nagy változatosságot mutat, így ezeket a szövegfajtákat nem lehet (hagyományos) nyelvművelői nézőpontok alapján vizsgálni. A mai finn nyelvművelés célszövegei így elsődlegesen hivatalos szövegek, például adóbevallás, törvények stb. szövegei, amelyektől elvárható a minél nagyobb közérthetőség, egyértelműség és pontosság (KSK. 194). Ezeken a területeken jó eredményeket értek el a finn nyelvtervezésben: Finnországban jogászai segítség nélkül is érthető és elvégezhető olyan műveletek, mint például a lakás adásvétele.

6. A finn nyelvtervezés az új évezredben

Rövid átmenet után letisztult a finn nyelvművelés jelenlegi gyakorlata és elvi, ideológiai álláspontja is. A jelenlegi állapotot HARRI MANTILA, jeles finn szociolingvista cikke alapján lehet megérteni. MANTILA (2010) azt írja le, hogy milyen ideológiák (habár MILROY 2001-hez hasonlóan nem követi a nyelvvideológiák elméletét) és ezekhez kapcsolódó gyakorlati nyelvhasználati tanácsok jellemzik manapság a finn nyelvművelést. Az utóbbi évtizedben MANTILA vezette azt a finnországi testületet, a Finn Nyelvi Bizottságot, amely hivatott mind az elvi, mind a gyakorlati nyelvművelői kérdésekben véleményt nyilvánítani. Cikkében MANTILA bemutatja a döntések paradoxonjait is. A következőkben az ő néhány megállapítását kiegészítve vázolom a mai finn korpuszpolitikát dolgozatom szempontrendszeré alapján.

6.1. A mai helyesírás-tervezés

IKOLA (1967: 38–39) szerint a finn helyesírás a legjobbak és a legegyszerűbbek között van, mivel többnyire ugyanaz a betű mindig ugyanazt a hangot jelöli. Az egyetlen problematikus részt szerinte az idegen átvételek jelentik, ahol sem a kiejtés, sem a helyesírás nem egyértelmű (i. m. 41). A Kielikello mégis ma is rendszeresen foglalkozik helyesírással, az idegen átvételeken (jellegzetesen neveken) kívül főleg rövidítések kerülnek terítékre. A finnek számára a helyesírás viszonylag könnyen megtanulható, nincs olyan sok fogós kérdése, hogy értelme lenne például helyesírási versenyeket szervezni. KORHONEN (2007) szerint mégis problémát jelenthet, hogy ma ritkán, csak nagyon hivatalos összefüggésben hallható a köznyelvi beszéd. A beszélt nyelvváltozatokban (a nyelvjárásokban vagy a regionális beszélt nyelvben) például nem terjedt el a diftongusbeli *i* vagy a szóvégi *i*: *punanen* vs. *punainen* 'piros'; *anteeks* vs. *anteeksi* 'elnézést'. Másrészt gondot jelenthet az alsós osztályokban az a néhány eset, amikor a kiejtés nem esik egybe a helyesírással: *onpa* [ompa] 'mégis'; *kohta* [kohhta] 'mindjárt'; *vauva* [vauvva] 'baba'.

KORHONEN (2007) szerint nem kell szégyellni a finnes kiejtést, amely továbbra sem tartalmazza a *b*, *d*, *g* stb. zöngés hangokat. Így a *barbaari* [parpaari]; *hygienia* [hykienia]; *googlata* 'guglizni' [kuuklata] kiejtések kritikája sem indokolt. JARVA (1997) vizsgálata szerint a zöngés [d] hangot már képesek kiejteni a finn fiatalok, a zöngés [b] is meghonosodóban van, de a zöngés [g] ejtése még igen ritka és esetleges.

Ezek ellenére MANTILA (2010: 200) szerint a helyesírás egyre nemzetközibb irányba változik. A finn iskolázott rétegek nem fogadják el a *pitsa* (helyette: *pizza*) vagy *tsätti* (h: *chatti*) alakokat, habár a hivatalos nyelvművelés mind a két formát ugyanolyan helyesnek találja (KORHONEN 2007 finnes alakokat támogató véleménye így akár „népiesnek” tekinthető). MANTILA (2010: 188) szerint a helyesírási kérdésekben a purista álláspont ma már egyáltalában nem meghatározó. Ezt azzal támasztja alá, hogy például a 2002-es ajánlás szerint a jövőbeni európai uralkodók neveit már nem finnesítik: *Charles* marad majd, nem lesz belőle *Kaarle*, *Victoria*-ból sem lesz *Viktoria*, ha majd megkoronázzák. A másik példája az, hogy a *szuahéli* finn írásképeink inkább a *swahili*-t javasolják a korábbi finnes *suahele* helyett. A kölcsönszavak hangtani honosítását általában nem kell erőltetni, ha ez spontánul nem következik be, de például terminológiai munkában idegen hangalakú formák alkotása továbbra sem ajánlott (MANTILA 2010: 200).

6.2. A mai standardizációs kérdések

A beszélt nyelvet illetően az 1990-es évek elejétől általánosan elfogadottá válnak a nyelvjárási és beszélt nyelvi elemek formálisabb helyzetekben is (média, tudomány, politika, gazdaság). A nyelvjárások írásbeli használata is reneszánszát éli, különféle szövegeket írnak nyelvjárásban és nemcsak lokálpatrióta összefüggésben. Például Rosa Liksom nyelvjárásban íródott novellái és regényei, valamint Heli Laaksonen regionális beszélt nyelven született költészete nagyon népszerű. Így a standard nyelvváltozat használata beszélt nyelvi kontextusban nagyon ritka, írásban is már csak egy nyelvváltozat a többi között, a funkciója jellegzetesen a hivatalos és széles befogadó közönség számára történő információközlés (például törvények, adóbevallás). A mai finn nyelvészek között teljes egyetértés van abban a tekintetben, hogy a nyelvváltozatok és a nyelvhasználat sokfélesége, variabilitása a finn nyelvnek az erejét tükrözi. NUOLIJÄRVI (2009: 25) szerint a standard születése, fejlődése nem végpont vagy akár csúcspont egy nyelv vagy nyelvközösség életében, hanem inkább a státus tekintetében van fontos szerepe. A finn írott nyelv történetét szemlélve, szerinte inkább az írott és beszélt nyelvváltozatok történeti egymás mellett éléséről és kölcsönhatásáról van szó. A jelenlegi helyzetben destandardizációs folyamatoknak lehetünk tanúi, mivel az írott nyelvi műfajok nagymértékű szaporodása miatt már nem tartható az egyetlen egységes nyelvi norma az írott nyelv számára. A mai finn nyelvre jellemző a regionális standardok megerősödése, terjeszkedése

és egy bizonyos relativizmus, a nyelvváltozatok gyakori egymáshoz való viszonyítása és az írott standard változatok sokasodása is (NUOLIJÄRVI 2009: 26).

MANTILA szerint a hivatalos nyelvtervezés is számol azzal, hogy több standard nyelvváltozat létezik. Mivel a nyelv művelés a gondolatközlés mellett már a társas viszonyok építését és az érzelmek kifejezését is a nyelv funkciói közé sorolja, nem lehet ugyanolyan nyelvi tanácsokat adni egy jegyzőkönyv, reklám, tankönyv vagy regény szerzőjének. MANTILA ugyanakkor megjegyzi, hogy ezzel ellentétes felfogás az, hogy bizonyos helyesírási elvek nem lehetnek helyzetfüggők (például rövidítések) vagy bizonyos hang- és alaktani kérdésekben a rendparti hagyományoktól nem lehet egyhamar eltekinteni, vagyis néha a standard stabilitását is óvni kell (2010: 196).

A mai finn standardot már nem a grammatikai ideológia vezérli. MANTILA felsorol néhány nemrég elfogadott, korábban a finn nyelv rendszerébe nem illőnek tartott kifejezést. Például az *entisöidä* 'restaurál' és *uutisoida* 'hírt ad' igéket 2004-ben elfogadhatónak találta a Finn Nyelvi Bizottság, mivel meghonosodottnak és szükségesnek találta ezeket, habár nem felelnek meg a szóképzési eszményeknek (2010: 195–196). Hasonlóan elfogadhatónak találták a *huomioida* formát 'figyelembe vesz' jelentésben az 1990-es évek végén (MANTILA 2010: 183). IKOLA 1992-ben még tiltakozott ezek ellen a formák ellen (1992: 429), de ma már nincs olyan nyelvész, aki ragaszkodna a grammatikai nézethez; a mai spontán szóképzés gyakran analógián vagy szabad asszociáción alapul, spontán nyelvi újítást pedig nem szabad stigmatizálni.

Egy következő standardizációs elv MANTILÁNÁL az, hogy az olyan nyelvhasználati szabályokat meg kell szüntetni, amelyek túl nagy erőfeszítést igényelnének, mivel ellentétesek a nagy többség nyelvérzékével. Vagyis a standard nem tartalmazhat fogós kérdéseket, a standard ne legyen műveltségi teszt, hanem a nagy többség nyelvérzékét kell tükröznie. MANTILA ezt az elvet a nyelvi demokratikussághoz kapcsolja, és azt a példát hozza fel, hogy korábban a titulusokat jelentő szavak és az azokhoz tartozó jelzők ragozásához nagyon bonyolult szabályok kapcsolódtak. Az új ajánlás követi a nyelvhasználatot: ezeket nem kell ragozni (2010: 197). Ugyanakkor MANTILA a nyelvközösség szempontjából azt is megemlíti, hogy a köznyelv mindenkié, ami azt jelenti, hogy nem szabad a normát változtatni, ha ennek nincs széleskörű támogatottsága. Vagyis nem elég, hogy például az iskolázott rétegek vagy a fiatal generációk nyelvében terjedjen egy nyelvi jelenség ahhoz, hogy ezt a többieknek is ajánljuk (2010: 198). Így például a *minun kirja* (*minun kirjani* 'az én könyvem' helyett) vagy *he lähtee* (*he lähtevät* 'ők elmennek' helyett) formákat továbbra sem lehet az írott standard részének tekinteni, mivel az idősebb korosztályok ezeket nem tekintik az írott nyelvbe valóknak (mivel a 19. századi standardizáció ezeket a formákat kirostálta az írott nyelvből).

A mai kornak megfelelően az olyan kifejezéseket kezdik kiűzni a standardból, amelyeket bizonyos csoportok sértőnek vagy igaztalanak érznek. Ezt MANTILA az eufemizmus elvének nevezi (2010: 199). Idetartozik például az a 2000-ben hozott döntés, hogy a *neekeri* 'néger' szó használatát ezentúl kerülni kell. Nagy figyelmet keltett továbbá az a 2007-es döntés is, hogy ezentúl nemsemleges foglalkozásnevek használatára kellene törekedni. Így ajánlatos például hivatalos szövegben a jogászt finnül *juristi*-nak hívni a korábbi *lakimies* (*laki* 'törvény + *mies* 'férfi') helyett, és a *toimittaja* szót használni a *lehtimies* (*lehti* 'újság') helyett az újságíróra.

A nehéz szabályok megszüntetésén túl megfigyelhető a standard általános lazítása is (MANTILA 2010: 197). A nyelvi iroda legújabb, 2008-as szótárát (Kielitoimiston sanakirja 2.0) szemlélve például feltűnik, hogy egyre ritkábban (vö. PS) található meg a *paremmin* 'jobban' minősítés (miszerint létezik egy jobbnak tartott szóalak vagy kifejezés). A legtöbb ilyen példa helyesírási kérdés, ahogyan a *pitää olla*: 'így kell.' megjegyzés is. Ezek mellett van egy, talán legerősebben a hagyományos nyelvműveléshez kapcsolódó, *kartettavaa käyttöö* 'kerülendő használat' megjegyzés is, amiből összesen már csak 12 van a 100 000 szót tartalmazó szótárban. Az egyik például a *löytyy* 'talál' ige 'található' jelentését próbálja kiiktatni a finn nyelvből, HÄKKINEN (1994: 491–492) alapján egy 19. századi ajánlást követve. Sokkal gyakoribb a *rinn.* 'vagy' rövidítés, ami egy párhuzamos, másik elfogadható változatra utal. Általában elmondható, hogy egy korábban helytelenített forma elfogadása után általában ugyanígy ajánlott marad a régi is (pl. a *huomoida* mellett az *ottaa huomioon* 'figyelembe venni').

A finn nyelvészeti kutatásban is történt egy fontos változás a harmadik évezredben: megjelent az Iso suomen kielioppi (A finn nyelv nagy nyelvtana, 2004). Ez az első kísérlet a finn nyelv teljes leírására: a példái írott, beszélt nyelvi, szleng és nyelvjárási adatbázisokból egyaránt származnak. A normativitás szempontjából újdonsága, hogy nem ad útbaigazítást arra vonatkozóan, hogy mi tartozik a standardhoz, és mi nem, vagyis egymás mellett található a standard és a substandard alakok. Nem mindenkinek tetszik a leíró szemlélet. Például HÄKKINEN (2005: 559–560) találóan megjegyzi, hogy nem tanácsos kihagyni a nyelvtörténeti magyarázatokat, és hogy az írott nyelv történetében mindig jelen van a normativitás is. Viszont kevésbé érthető az a véleménye, hogy a beszélt nyelvi szerkezeteket is tárgyaló mű didaktikai szempontból nem lenne használható (HÄKKINEN 2005: 560, 562, vö. LAIHONEN 2005).

6.3. A mai modernizáció

A finn nyelvbe bekerülő új kifejezéseket többféle fórumon tárgyalják és szótarozzák. A köznyelvi szavakat a nyelvi iroda négyévenként megjelenő 100 000 szócikkesszótára dokumentálja. Az Európai Unió terminológiai munkát a finn fordítók együtt végzik a Finn Nyelvtudományi Intézettel, amely foglalkoztat egy EU-s nyelvi kérdésekkel foglalkozó nyelvészt is. A szaknyelvek esetében az

adott szakmák foglalkoznak a terminológiai kérdésekkel, néhány szakmának van a terminológiával foglalkozó társasága, például a Duodecim, amely a finn orvosi nyelv fejlesztésével foglalkozik. A Sanastokeskus TSK viszont olyan terminológiai társaság, amely széleskörűen foglalkozik a terminológiai munka elméleti és gyakorlati kérdéseivel is. Számos szótárt készít, a legújabbak között van például a közösségi média terminológiai szótára. Ebből tudhatjuk meg például, hogy az ang. *tag cloud* finnül *asiasanapilvi* ('szófelhő').

MANTILA szerint a mai hivatásos finn nyelvművelést a modernizációs ideológiák jellemzik (2010: 195). Vagyis a finn nyelvtervezésben alkalmazkodni kell a mai kultúra és a modern technológia szükségleteihez akkor is, ha ez a hagyományos elvek feladását jelenti. MANTILA szerint a finn nyelv helyzete nemzeti nyelvként annyira erős, hogy a nemzetközi hatások inkább gazdagítják, mintsem gyengítének (2010: 199–200). Vagyis az új kifejezések átvétele mellett törekedni kell ugyan belső keletkezésű szavak alkotására, de ha nincs ilyen, vagy nem terjed el, akkor nyugodtan lehet használni az idegen átvételt is. Továbbá a kölcsönzavak hangtani honosítását nem kell erőltetni, ha ez spontánul nem következik be. Itt a példája a *brändi/brandi* 'brand, márka' szó. Az ilyen, spontán használatban meghonosodott, a hagyományos finn hangtani szabályoknak nem megfelelő alakokat már el lehet fogadni, lehet szótározni.

7. Következtetések

A finn korpusztervezés közel egykorú az írott finn nyelv történetével. A nyomtatott finn szövegek megjelenése óta foglalkoznak dokumentálhatóan azzal, hogy az írott finn nyelvhez mi tartozzon, milyen legyen a helyesírása, milyen viszonyban legyen az írott nyelv a népnnyelvvvel, a nyelvjárásokkal és a beszélt nyelvvel. Már az is a kezdetektől foglalkoztatta a finn írástudókat, hogy hogyan kellene a finnel kapcsolatba került más nyelvekből eredő fogalmakkal, hangokkal, nyelvtani szerkezetekkel eljárni. A mindenkori társadalmi ideológiák nagy hatással voltak a nyelvváltozatokkal és nyelvi jelenségekkel kapcsolatos gondolkodásra. A nyelvtervezésben többen voltak azok, akik a kor társadalmi ideológiáival összhangban próbálták befolyásolni a nyelvhasználatot vagy a nyelvről való gondolkodást, de mindig voltak olyanok is, akik az árral szemben úsztak.

Az írott nyelv hamar megkülönböztette magát a beszélt népnnyelvtől, habár a nyelvújítás előtti írott nyelv még nagyobb hasonlóságot mutatott akár a mai beszélt nyelvvel is. A 19. századi nyelvújításnak fontos szerepe volt a finn írott standard megszilárdulásában. Az egykori sokféleséget azzal szüntette meg, hogy néha csupán feltételezett vagy mesterségesen alkotott formákat standardizált az iskolai oktatás és a hivatalos nyelvhasználat számára. A szókincs bővítésben is igyekeztek a népnnyelvi szavakat, az azok mintájára képzett alakokat előtérbe helyezni. A nyelvújítás bizonyos értelemben a nyelv gazdagítását jelentette például

új nyelvi regiszterek létrehozásával, más területeken a változatosságot próbálták csökkenteni. A finn nyelvújítást és a 20. század közepéig tartó nyelvművelést sokan a purizmus mintapéldájának tekintik (jellegzetesen pl. HAKULINEN 1967), viszont ezt a véleményt az újabb munkák már árnyalják. A purizmus nem győzött minden területen, és nem mindenki támogatta ezt még a 19. században sem.

A független Finnországban (1917–) sokáig normatív, rendpárti nyelvhelyességi eszmék uralkodtak. Az iskolákban stigmatizálták a nyelvjárásias beszédet, és az értelmiségiek beszédét a normatív törekvés különböztette meg a köznéptől. Ugyanakkor az írott finn nyelvben is volt mindig bizonyos változatosság, legjellegzetesebben a szépirodalom területén (lásd KOSKI 2002). Az 1960–70-es években történt meg Finnországban az urbanizáció, akkortájt ért véget a hagyományos nyelvjárások használata. Helyükbe a városi és regionális beszélt nyelvek léptek. Az 1970–80-as évektől mindenki számára elérhető lett a középiskola, és kialakult a jóléti állam, csökkentek a társadalmi különbségek. Ezzel együtt a finnek már nem akarták megkülönböztetni magukat társadalmilag a beszédükben, elitista bélyeget kapott a normatív beszélt nyelv. Az általános középosztályúság is egyre nagyobb tudatosságot eredményezett a nyelvi ügyekben, és ez a korábbi autoriter diskurzusok elutasításához vezetett: a nyelvhelyesség általános eszméje helyébe — nem kötelező erejű — javaslatok, ajánlatok beszédmódja lépett a nyelvművelésben. Az 1990-es években Finnország bekapcsolódott a globális gazdasági folyamatokba, és a korábbi elszigeteltséget felváltotta a nagyfokú nemzetköziség, ami mellett már elavulttá vált a korábbi purista nyelvművelés is. A globalizáció ellenszereként fontossá vált a regionális hovatartozás, a lokálpatriotizmus, ami a mai finnek nagy mobilitása mellett leginkább a nyelvjárások értéknövekedésében öltött gyakorlati és nyelvideológiai formát.

A jelenlegi többértékű és egyre inkább multikulturálissá váló finn társadalomban már nem csak egy nyelvi norma, standard létezik, és a kodifikált standardon belül is a változatosság vált elfogadottá. Mégsem mondható az, hogy a mai finn nyelvtervezésben anarchikus viszonyok lennének. Az iskolai oktatásban például a cél „a nyelv normatív elveinek megvitatása és ezek viszonylagosságával való megismerkedés a szélsőséges hozzáállások elkerülése végett. Vannak olyan írott nyelvi jellegzetességek, amelyektől változatlanságot várnak el, ilyenek például bizonyos helyesírási és alaktani szabályok (...), bizonyos kérdésekben megengedett a változatosság...” (KSK. 195). MANTILÁval egyetértve a helyesírási (például *ai* az *a* helyett a *punainen* 'piros' szóban) és alaktani (például a személyes névmások genitívusával együtt használandó a birtokos személyjel, *hänen kirjansa* 'az ő könyve') jelenségek tekintetében így is kevesebb a mozgástér, mint a tótan (például a *puu* 'fa' szó többes genitívusa lehet *puiden* vagy *puitten*; az *isorokko* 'himlő' szót lehet ragozni két részben vagy összetett szóként) és a mondatban (például az 'ő elkészült' kifejezhető kétféle iger szerkezettel: *sai tehtyä* ~ *sai tehdyksi*) területén (2010: 203–204).

A legismertebb finn nyelvészek között nehéz találni olyat, aki ne foglalkozott volna korpusztervezéssel, vagy legalább ne fejtette volna ki a véleményét ezzel kapcsolatban. A finn nyelvi korpusztervezést mindig viták, helyenként heves viták övezték. Érdekes, hogy a nyelvtörténetírás is többféleképpen látja bizonyos személyek tevékenységét. Nagyon vitatott például Gottlund és Ahlqvist ilyen irányú munkássága. Igazából nincs olyan írás, amely csupán tárgyyszerűen tárgyalná a két nyelvész, nyelvpolitikus pályafutását. Ahlqvistet sokan példaképnek tekintik, például HÄKKINEN, aki azt írja, hogy „Ahlqvist szigorúan kiállt elvei mellett, de nem volt olyan szörnyeteg, mint amilyenné az utókor formálta” (1994: 508). Az utolsó nagyobb viták az 1990-es években zajlottak, de úgy tűnik, Finnországban — ahol általános ideológia az egyetértésre, konszenzusra való törekvés — sikerült közös nevezőre juttatni a szociolingvisztikát a nyelvveléssel, nemcsak MANTILA személyében. A jelenlegi korpusztervezéssel elégedettek a finn szakértők, szerintük a finn nyelv használatának minőségével nincs gond, és a finn nyelv standardja is képes ellátni a feladatát, és képes megbirkózni az új hatásokkal. A jövőbeni korpusztervezés fontos kérdése MANTILA szerint annak további megvitatása, hogy milyen területeken fontos a normatív köznyelv használata, és milyen területeken kell teret engedni más, csoport- és egyéni identitást jelző nyelvváltozatok használatának (2010: 203).

PETTERI LAIHONEN

Irodalom

- AGRICOLA, MIKAEL [1543]: *Se Wsi Testamenti*. URL: http://kaino.kotus.fi/korpus/vks/meta/agricola/agri2ut1_rdf.xml. (2010. 12. 12.).
- AHLQVIST, AUGUST (1871): Muistutuksia. *Kieletär 1*: 61–63.
- COOPER, ROBERT (1989): *Language Planning and Social Change*. New York, Cambridge University Press.
- GAL, SUSAN (2001): Linguistic theories and national images in nineteenth-century Hungary. In: GAL, SUSAN–WOOLARD, KATHRYN szerk.: *Languages and Public: the Making of Authority*. Manchester, St. Jerome Publishing. 30–45.
- HAKULINEN, LAURI (1957). Kielivirheen suhteellisuudesta. (Suomalainen Suomi 1938). In: HAKULINEN, LAURI–RAPOLA, MARTTI: *Kielitietoa suomen kielen opiskelijalle ja opettajalle*. Helsinki, SKS. 78–87.
- HAKULINEN, LAURI (1968): *Suomen kielen rakenne ja kehitys*. Kolmas, korjattu ja lisätty painos. Helsinki, Otava.
- HÄKKINEN, KAISA (1994): *Agricolasta nykykieleen*. Helsinki, WSOY.
- HÄKKINEN, KAISA (2005): Iso suomen kielioppi osana suomalaisen kieliopinkirjoituksen perinnettä. *Virittäjä 109*: 554–563.
- HÄKKINEN, KAISA (2007): Suomen kieli Mikael Agricolan *Abckiriassa*. In: HÄKKINEN, KAISA szerk.: *Mikael Agricola: Abckiria, Kriittinen editio*. Helsinki, SKS. 62–92.

- HÄKKINEN, KAISA (2010): Soitinten nimitykset Mikael Agricolan teoksissa. *Virittäjä* 114: 325–347.
- IKOLA, OSMO (1967): Suomen kirjakieli. In: HAKULINEN, LAURI–IKOLA, OSMO–RAVILA, PAAVO: *Kirjoituksia suomen kielestä*. Tietolipas 51. Helsinki, SKS. 34–56.
- IKOLA, OSMO (1992): Kielemme käytäntö ja kielenhuolto. *Virittäjä* 96: 426–429.
- JARVA, VESA (1997): *Joillekkik kävi melkein bussi ku pussi* — Soinnillisten klusiilien *b, d, g* variaatiosta nykypuhekielessä. *Virittäjä* 101: 380–395.
- JUSSILA, RAIMO (1988): Agricolan sanasto ja nykysuomi. In: KOIVUSALO, ESKO szerk.: *Mikael Agricolan kieli*. Helsinki, SKS. 203–228.
- KÁLMÁN BÉLA (1948): A finn és észt nyelvújítás. *Magyar Nyelv* 44: 11–17.
- KARVONEN, PIRJO (1993): Unelma paremmasta eilisestä: harha menneisyyden puhtaasta kielestä. *Virittäjä* 97: 88–96.
- Kielitoimiston sanakirja 2.0 = GRÖNROS, EIIJA-RIITTA főszerk.: Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 149. CD-ROM. Helsinki, Kielikone Oy ja Kotimaisten kielten tutkimuskeskus, 2008.
- KIURU, SILVA (1993): Agricolan Uusi testamentti ja ensimmäiset Raamattumme. *Virittäjä* 97: 51–61.
- KORHONEN, RIITTA (2007): Urpaanit parpaarit. Oikeinkirjoituksen ja oikeinääntämisen kysymyksiä. *Kielikello* 2: 26–29.
- KOSKI, MAUNO (2002): Murteet muodissa. In: HERLIN, ILONA–KALLIOKOSKI, JYRKI–KOTILAINEN, LARI–ONIKKI-RANTAJÄÄSKÖ, TIINA szerk.: *Äidinkielen merkitykset*. Helsinki, SKS. 49–74.
- KSK. = *Kieli ja sen kieliopit. (Opetuksen suuntaviivoja)*. Opetusministeriö. Helsinki, Painatuskeskus, 1994.
- LAIHONEN, PETTERI (2005): Puhuttu kieli ja sen kuvaus Isossa suomen kieliopissa. *Folia Uralica Debreceniensia* 12: 144–149.
- LAIHONEN, PETTERI (2009): A finn nyelvpolitika. *Magyar nyelvjárások* 47: 119–143.
- LAIHONEN, PETTERI (2011): A nyelvideológiák elmélete és használhatósága a magyar nyelvvél kapcsolatos kutatásokban. Megjelenés alatt.
- LEHIKONEN, LAILA–KIURU, SILVA (1993): *Kirjasuomen kehitys*. Helsinki, Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- MAAMIES, SARI–RÄIKKÄLÄ, ANNELI (1997): Virittäjä kielenhuollon kimpussa. *Virittäjä* 101: 272–276.
- MANTILA, HARRI (2010): Suomalaisen kielenhuollon periaatekeskustelu 1990- ja 2000-luvulla. In: LAPPALAINEN, HANNA–SORJONEN, MARJA-LEENA–VILKUNA, MARIA szerk.: *Kielellä on merkitystä: Näkökulmia kielipolitiikkaan*. Helsinki, SKS. 179–205.
- MATICSÁK SÁNDOR–TARVAINEN, ANNA (2010): *Finn nyelv*. Debrecen: Debreceni Egyetem Kiadó.
- MILROY, JAMES (2001): Language ideologies and the consequences of standardization. *Journal of Sociolinguistics* 5/4: 530–555.

- NUOLIJÄRVI, PIRKKO (2009): Kirjallistuminen kielisosiologisena ja sosiolingvistikana ilmiönä. In: RUPPEL, KLAUS szerk.: *Omin sanoin: kirjoituksia vähemmistökielten kirjallistumisesta*. Helsinki, Kotus. 19–28.
- NYIRKOS ISTVÁN (2005): A mai finn nyelvüvelésről. *Magyar Nyelvőr* 129: 54–58.
- PAUNONEN, HEIKKI (1993): Suomen mieli — oikea kieli. *Virittäjä* 97: 81–88.
- PAUNONEN, HEIKKI (1996): Suomen kielen ohjailun myytit ja stereotypiat. *Virittäjä* 100: 544–554.
- PS. = HAARALA, RISTO (főszerk.): *Suomen kielen perussanakirja 1–3*. Helsinki, Kotus. 1990–1994.
- PIEHL, AINO (1996): Oikakielisyyttä ja kielen käytäntöä Virittäjässä. *Virittäjä* 100: 290–503.
- PULKKINEN, TUIJA (1999): Kielen ja mielen ykseys. In: LEHTONEN, TUOMAS M. S. szerk.: *Suomi, outo pohjoinen maa?* Jyväskylä, PS-kustannus. 118–137.
- PUSZTAY JÁNOS (1993): *Suomunkakontut (Suomalais-unkarilaisia kontrastiivisia tutkimuksia)*. Specimina Fennica, Tomus IV. Berzsényi Dániel Tanárképző Főiskola: Szombathely.
- RAHTU, TOINI (1992): „Kielemme käytäntö”. *Virittäjä* 96: 114–117.
- RINTALA, PÄIVI (1998): Kielikäsitys ja kielenohjailu. *Sananjalka* 40: 47–65.
- TSK. = Sanastokeskus TSK. The Finnish Terminology Centre. URL: <http://www.tsk.fi/>. (2011. 01. 10.)